

Konserwatyzm: część 1. Edmund Burke

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Burke Edmund, *Państwo a rewolucja*, [w:] *Rozważania o rewolucji we Francji*, tłum. D. Lachowska.
- Burke Edmund, *Rozważania o rewolucji we Francji*, [w:] , tłum. D. Lachowska.
- Scruton Roger, *Co znaczy konserwatyizm*, [w:] , tłum. T. Bieroń.

Konserwatyzm: część 1. Edmund Burke

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Czy wierzysz w przesady? Czy uważasz, że należy bez zastanowienia je odrzucić? Myśl oświeceniowa wypowiedziała walkę wszelkim przesądom, a jej zwieńczeniem była rewolucja francuska. Jednak eksplozja ruchu na rzecz wolności i równości łączyła się z aktami okrucieństwa i terroru, które musiały wywołać krytykę. Płynęła nie tylko z Francji, ale i z Wysp Brytyjskich, a dokładniej z Irlandii, gdzie żył i działał Edmund Burke. Jego reakcję na wybuch rewolucji nazwano konserwatyzmem. Burke stanowczo bronił przesądów. Twierdził, że pozbywając się ich, tracimy tożsamość, bo przesąd wyrasta z naszej przeszłości i jest wyrazem dziejowej mądrości. Sprzeciwiał się radykalnym zmianom i zalecał raczej ostrożną weryfikację. Konserwatyści uważali, że umowa społeczna to proces, który musi rozgrywać się w czasie, a dokonując rewolucji, niszczymy swoje dziedzictwo i samych siebie.

Twoje cele

- Poznasz założenia konserwatyzmu Edmunda Burke'a oraz kontekst historyczny.
- Porównasz koncepcje wolności jako wartości bezwzględnej oraz wartości względnej, i przytoczysz argumenty w ich obronie.
- Przytoczysz przykłady sytuacji, w których przesąd może być wyrazem mądrości, jak również sytuacji gdy jest tylko balastem.
- Ocenisz umowę społeczną według Burke'a na tle założeń autorów liberalnych.
- Rozpoznasz główne cechy konserwatyzmu i sceptycyzmu.

Przeczytaj

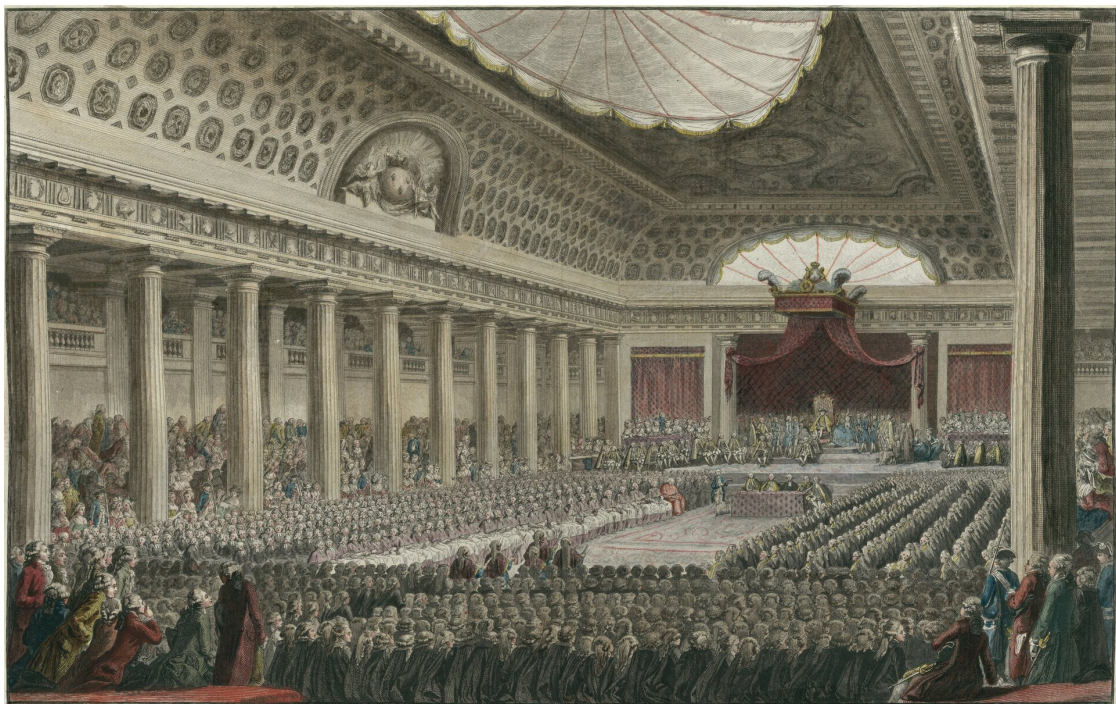
Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat konserwatyzmu, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Słownik filozoficzny: konserwatyzm](#)
- [Konserwatyzm: część 2. Joseph de Maistre](#)
- [Słownik filozoficzny: umowa społeczna](#)

Konserwatyzm – Edmund Burke

Wielka Rewolucja Francuska rozeszła się echem po całym świecie. Trudno znaleźć szerzej dyskutowane wydarzenie polityczne. Rozbieżność ocen tej rewolucji była ogromna: od skrajnie negatywnych po entuzjastyczne. W reakcji na rewolucję francuską powstaje [konserwatyzm](#) – doktryna polityczna krytykująca rewolucyjne ideały. Od początku ma on dwa oblicza: mniej i bardziej radykalne. Ojcem mniej radykalnej wersji nowożytnego konserwatyzmu jest Edmund Burke, natomiast ojcem bardziej radykalnej odmiany – [Joseph de Maistre](#).

Isidore-Stanislaus Helman (1743-1806) i Charles Monnet(1732-1808), *Otwarcie majątku generalnego 5 maja 1789 w Salle des Menus Plaisirs w Wersalu, 1789*

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Do istoty wszelkiego konserwatyzmu należy zachowawczy stosunek wobec istniejącego porządku społecznego. Konserwatyści uważają, że **umowa społeczna** to proces, a nie jednorazowy akt. Proces zaś musi rozgrywać się w czasie. Nie ma tu miejsca na żadne gwałtowne zmiany, a jedynie, co najwyżej, na drobne korekty. Każda indywidualna jednostka wyrasta z tego procesu i jest jego częścią. Przerzuwając go (a taką gwałtowną zmianą jest Rewolucja), niszczymy samych siebie. Jak ujmuje to współczesny teoretyk konserwatyzmu **Roger Scruton**:

((**Roger Scruton**

Co znaczy konserwatyzm

konserwatyzm wyrasta bezpośrednio z poczucia, że przynależymy do jakiegoś ciągłego, zastanego porządku społecznego i że fakt ten w bardzo znaczącym stopniu przesądza o naszych zachowaniach.

Źródło: Roger Scruton, *Co znaczy konserwatyzm*, [w:], tłum. T. Bieroń.

Edmund Burke (1729–1797), irlandzki publicysta i polityk, uważany za twórcę konserwatyzmu. Urodził się i wychował w Dublinie. W 1766 r. został wybrany do parlamentu z ramienia partii Wigów (angielskie stronnictwo polityczne utworzone w końcu XVII w. przez przeciwników **absolutyzmu**). Był krytykiem wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Pisał liczne pamflety i broszury polityczne. Dopiero wybuch rewolucji francuskiej skłonił go do napisania większego dzieła pt. *Rozważania o rewolucji we Francji* (1790). Data jego publikacji uważana jest za symboliczny koniec wieku oświecenia w Wielkiej Brytanii.

Edmund Burke (1729–1797)

Źródło: Joshua Reynolds, Narodowa Galeria Portretów w Londynie, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Pojęciem kluczowym stosowanym przez Burke'a, a po nim także przez wielu innych konserwatystów, jest **pojęcie przesądu** (ang. *prejudice* – w języku polskim lepiej może oddaje je słowo „przesąd”). O ile myśl oświeceniowa krytkowała przesady, o tyle Burke – który dystansuje się od ideałów francuskiego oświecenia – dowodzi, że są one nieusuwalnym elementem naszego istnienia. Pozbywając się ich, tracimy tożsamość. W ujęciu Burke'a przesąd wyrasta z naszej przeszłości, dziedzictwa i jest wyrazem narastającej przez wieki mądrości. Nie możemy więc go gwałtownie i radykalnie odrzucić, a jedynie ostrożnie weryfikować. Zdaniem Burke'a społeczeństwo jest niczym żywy organizm. Nawet jeżeli ten organizm niedomaga, wszelkie zmiany muszą być wprowadzane

stopniowo, na zasadzie długofalowej kuracji lekarskiej.

Tymczasem rozwiązanie, jakie proponuje rewolucja francuska, polega na uśmierceniu chorego. Krytykując gwałtowne zmiany, Burke krytykuje również oświeceniowy rozum. Rozum pojedynczego człowieka nie jest w stanie ogarnąć całej niebywale złożonej struktury relacji społecznych. Wszelkie całościowe zmiany nie są w związku z tym możliwe, gdyż nie można ich odpowiedzialnie zaplanować. **Tradycja** w postaci obyczajów i przyjętych norm uosabia zbiorowy rozum dalece przewyższający możliwości rozumów pojedynczych osób. Za główny błąd Rewolucji uważa Burke traktowanie **wolności** jako wartości bezwzględnej. Píše:

((Edmund Burke

Rozważania o rewolucji we Francji

Czy z tej racji, że pojętą abstrakcyjnie wolność można zaliczyć do błogosławieństw ludzkości, mam serio gratulować szaleńcowi, który wyrwał się z chroniących go ograniczeń i zbawczej ciemności celi, że znów może się cieszyć światłem i wolnością?

Źródło: Edmund Burke, *Rozważania o rewolucji we Francji*, [w:] , tłum. D. Lachowska.

Czy czulibyście się komfortowo, znajdując się w jednym pomieszczeniu z osobą, która postradała zmysły i jest agresywna? Nie, bo czulibyście się zagrożeni. Zapewne wolelibyście, żeby na czas choroby osoba ta była pod nadzorem i żeby ograniczono jej wolność. Zostawienie jej całkowitej swobody może być niebezpieczne. Z podobnego założenia wychodzi Burke, widząc w wolności wartość **relatywną**. Jego stanowisko staje się zapowiedzią koncepcji wolności pozytywnej: rzecz zasadza się nie na tym, czy jesteśmy wolni, ale na tym, do czego naszą wolność potrafimy wykorzystać. Co z tego, że ktoś jest wolny, skoro – jak argumentuje współczesny konserwatysta Daniel Bell – żyje w slumsach, w skrajnej biedzie i jest w dodatku analfabetą? Z taką wolnością nic nie można zrobić, jest pusta. Trzeba stworzyć warunki umożliwiające korzystanie z wolności i to jest zadaniem państwa.

Ciekawostka

Wolność pozytywna i wolność negatywna

Rozróżnienie na wolność pozytywną i negatywną po raz pierwszy pojawia się u Hegla. U kolejnych myślicieli oba te pojęcia występują w nieznacznie odmiennych znaczeniach. Przeważnie przez **wolność pozytywną** rozumie się możliwość wpływu na kształt rzeczywistości politycznej, w jakiej żyjemy: to, że mamy prawo wyborcze, że możemy wpływać na decyzje lokalnych i centralnych władz. Z kolei **wolność negatywna** to zasadniczo brak zewnętrznych opresji prowadzących do naruszenia przez osoby trzecie naszej prywatności, własności i godności.

Słownik

absolutyzm

(łac. *absolutus*) stanowisko w filozofii i etyce głoszące, iż istnieje jeden, powszechnie obowiązujący system oraz hierarchia wartości; przeciwieństwo relatywizmu

decyzjonizm

(łac. *decisio* – postanowienie), nurt myśli konserwatywnej, opierający się na koncepcji władcy autorytarnego, który za pomocą dyktatury wprowadza ład konserwatywny

konserwatyzm

(łac. *conservare* – dążyć do zachowania, obrony, ocalenia), jeden z najważniejszych nurtów nowożytnej filozofii politycznej. Powstał w XVIII w., główne założenia tego nurtu były kształtowane i rozwijane w XIX w., a także w czasach współczesnych. Konserwatyzm to rodzaj postawy przyjmowanej wobec rzeczywistości społeczno-politycznej; postawa ta jest odbiciem założeń nurtu filozoficznego w praktyce; konserwatyzm jako filozofia polityczna jest odpowiedzią na zmiany społeczne, zwłaszcza te wyrastające ze spojrzenia na człowieka jako na indywidualną jednostkę, której przynależy wolność i samodzielność

relatywizm

(łac. *relativus* – względność), stanowisko w filozofii i etyce mówiące, iż wartości obowiązują w danym układzie odniesienia, nie powszechnie; przeciwieństwo absolutyzmu

tradycja

(łac. *traditio* – wręczenie, oddanie) przekazywane z pokolenia na pokolenie treści kulturowe (obyczaje, poglądy, wierzenia, sposoby myślenia i zachowania, normy postępowania itp.) wyróżnione przez daną zbiorowość, na podstawie określonej hierarchii wartości, z całokształtu dziedzictwa kulturowego jako społecznie doniosłe dla teraźniejszości i przyszłości; także proces przekazywania tych treści kulturowych, dokonujący się w danej zbiorowości

umowa społeczna

myśl w filozofii politycznej, która uzasadnia pochodzenie państwa bez odwoływania się do nadnaturalnego źródła władzy państwowej. Źródłem pochodzenia państwa jest wola jednostek lub wola społeczna. Elementem wspólnym teorii umowy społecznej jest uznanie możliwości dokonania wyboru (wolności naturalnej) przez jednostki, w połączeniu z prawami naturalnymi, mającymi obiektywny charakter i prowadzącymi nas do jej zawarcia. Umowa społeczna jest konstruktem myślowym, choć zawsze powstałym w pewnym kontekście historycznym

wolność negatywna

wolność od przymusu ze strony państwa, jak i innych podmiotów

Polecenie 1

Na czym polega umowa społeczna według Burke'a? Wskaż różnice pomiędzy zaprezentowaną przez niego koncepcją a koncepcjami autorów liberalnych.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PfIH14V0v>

Edmund Burke

Państwo a rewolucja

Jedną z pierwszych i najgłówniejszych zasad uświęcających państwo i prawa jest [...] zasada głosząca, że jego przejściowi właściciele i dożywotni dzierżawcy nie powinni działać tak, jakby byli jego wyłącznymi panami, niepomni na to, co otrzymali od przodków i co winni są potomnym. Nie powinni sądzić, że mają prawo do wydziedziczenia następców, ogoławania spuścizny, poprzez niszczenie wedle zachcianki całej pierwotnej tkanki ich społeczeństwa, bo postępując w ten sposób, ryzykują pozostawienie tym, którzy przyjdą po nich, ruiny, a nie mieszkalnej budowli, i uczą swych następców takiego lekceważenia ich dokonań, jakiego doświadczyły z ich strony instytucje przodków. Taka pozbawiona skrupułów łatwość dokonywania w państwie zmian tak często, tak dużych i w taki sposób, jak nakazywałyby przemijające fantazje i mody, przerwałaby ciągłość istnienia państwa. Żadne pokolenie nie mogłoby nawiązać do poprzedniego. Ludzie nie różniliby się wiele od roju much. Przede wszystkim nie studiowano by już prawa, dumy ludzkiego umysłu, które mimo swych wszystkich wad, wielosłowa i błędów ucieleśnia zbiorowy rozum wieków, łącząc podstawowe zasady sprawiedliwości z nieskończoną różnorodnością ludzkich spraw, traktowano by je bowiem jako nagromadzenie dawno obalonych, fałszywych tez. Zarozumiałość i arogancja (cechujące niezawodnie wszystkich ludzi, którzy nigdy nie dostrzegli mądrości większej niż ich własna) zawłaszczyłyby prawo sądenia.

[...]

Żadna strefa życia nie utrzymałaby swych zdobyczy. Barbarzyństwo w domenie nauki i literatury, nieporadność w rzemiośle i przemyśle okazałyby się nieuchronną konsekwencją braku rzetelnej edukacji i ustalonych zasad, a za sprawą tego wszystkiego także samo państwo w ciągu kilku pokoleń rozpadłoby się, zamieniłoby się w proch i pył pojedynczych cząstek, rozwiewanych przez wszystkie wiatry świata. Dlatego, by uniknąć zła płynącego z nieciągłości i nietrwałości, dziesięć tysięcy razy gorszego od zła wynikającego z uporu i najbardziej ślepych przesądów, uświęciliśmy państwo, żeby żaden człowiek nie odsłaniał jego wad i nieprawości inaczej jak tylko z należną ostrożnością; żeby nie przyszło mu do głowy rozpoczynanie jego reformy od przewrotu; żeby do błędów państwa odnosił się jak do ran ojca: z nabożnym lękiem i pieczołowitą troską. Dzięki temu mądrym przesądowi nauczyliśmy się spoglądać ze zgrozą na te dzieci swego kraju, które gotowe są nierozważnie porąbać wiekowego ojca na kawałki i wrzucić go do kotła czarnoksiężników, w nadziei, że za sprawą swych trujących ziół i barbarzyńskich zaklęć zregenerują jego ciało i odnowią życie.

Spółeczeństwo jest rzeczywiście umową. Pomniejsze umowy, dotyczące przedmiotów budzących chwilowe jedynie zainteresowanie, można rozwiązywać wedle woli, ale państwa nie wolno uważać za nie różniące się niczym od spółki do handlu pieprzem i kawą, perkalem lub tytoniem, czy innym mało znaczącym towarem, którą zawiązuje się z racji błahego, przejściowego interesu i rozwiązuje na każde życzenie stron. Należy odnosić się do niego ze specjalnym szacunkiem, bo nie jest ono spółką dotyczącą rzeczy służących wyłącznie pospolitej, animalnej egzystencji, nietrwałej i kruchej. To współudział we wszelkiej nauce, we wszelkiej sztuce, w każdej cnocie i wszelkiej doskonałości. A skoro celów takiej spółki nie można osiągnąć w ciągu wielu pokoleń, staje się ona spółką wiążącą nie tylko żyjących, lecz także żyjących i zmarłych oraz tych, którzy mają się narodzić.

Źródło: Edmund Burke, *Państwo a rewolucja*, [w:] *Rozważania o rewolucji we Francji*, tłum. D. Lachowska.

Polecenie 2

Czy zgadzasz się z przekonaniem Burke'a, że *pozbawiona skrupułów łatwość dokonywania w państwie zmian* doprowadziłaby do przerwania *ciągłości istnienia państwa*? Swoją odpowiedź uzasadnij.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem dr Karoliny Wigury-Kuisz i odpowiedz na pytanie: co konserwatyzm ma wspólnego ze sceptycyzmem?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DLZv8m7Ht>

Film edukacyjny. Konserwatyzm Edmunda Burke'a.

Wykłada dr Karolina Wigura-Kuisz.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film opowiada o konserwatyzmie Edmunda Burke'a

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawne twierdzenia dotyczące konserwatyzmu.

☐

Intelektualnym twórcą konserwatyzmu był Burke, który ostrzega przed terrorem i dyktaturą związanymi z rewolucją francuską.

☐

Konserwatyzm rozwinął się w 1815 roku we Francji, gdy niektórzy żądali przywrócenia na tron dynastii Burbonów.

☐

Powstanie doskonałego społeczeństwa może być tylko wynikiem umowy społecznej zgadzającej się na postęp.

☐

Konserwatyści uważali, że postęp jest ideą bezpieczną, o ile jest kontrolowany.

☐

Najzacieklejszymi przeciwnikami konserwatyzmu byli brytyjscy torysi.

☐

Konserwatyzm był reakcją na wynik rewolucji francuskiej.

Ćwiczenie 2

Pogrupuj elementy tak, żeby przedstawiały, wymienione w trakcie wykładu, stanowiska konserwatystów i liberałów w kwestii postępu.

konserwatyzm

wymuszanie postępu grozi dyktaturą

istnieją wizje lepszego społeczeństwa

liberalizm

każdą niedoskonałą opcję można zastąpić inną opcją

postęp społeczny jest wymagany i nieunikniony

najlepiej jest zachować stan aktualny

nie należy wymuszać postępu

Polecenie 2

Czy konserwatyzm jest całkiwicie niechętny zmianom? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Praca domowa

Poszukaj przykładów obowiązujących w Polsce praw, które gwarantują wolność pozytywną, i praw, które gwarantują wolność negatywną.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Konserwatyzm: część 1. Edmund Burke

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz założenia konserwatyizmu Edmunda Burke'a oraz kontekst historyczny.
- Porównasz koncepcje wolności jako wartości bezwzględnej oraz wartości względnej, i przytoczysz argumenty w ich obronie.
- Przytoczysz przykłady sytuacji, w których przesąd może być wyrazem mądrości, jak również sytuacji gdy jest tylko balastem.
- Ocenisz umowę społeczną według Burke'a na tle założeń autorów liberalnych.
- Rozpoznasz główne cechy konserwatyizmu i sceptycyzmu.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia założenia konserwatyizmu Edmunda Burke'a, odnosząc się do kontekstu historycznego;

- porównuje koncepcje wolności pozytywnej i negatywnej, podając odpowiednie przykłady bliskie życiu;
- ocenia założenia umowy społecznej według Burke'a;
- rozróżnia poglądy konserwatystów i liberałów w kwestii postępu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Konserwatyzm: część 1. Edmund Burke”. Jako zadanie domowe przed kolejną lekcją daje uczniom polecenie, by przypomnieli sobie z lekcji historii przyczyny, przebieg i skutki Rewolucji Francuskiej, z uwzględnieniem sytuacji w krajach Europy Zachodniej tuż po rewolucji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.

2. Rozmowa kierowana. Nauczyciel weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, pytając o przyczyny i skutki Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Prosi uczniów o opisanie sytuacji w krajach Europy Zachodniej tuż po rewolucji. Pyta, jakie tendencje mogły się pojawić w myśli filozoficzno-politycznej tamtego okresu. Uczniowie powinni wskazać na reakcje przeciwne do idei przyświecających rewolucji

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Uczniowie weryfikują swoje założenia, zapoznając się z tekstem audiobooka (Edmund Burke, *Państwo a rewolucja*). Odpowiadają na pytania dołączone do multimedium:
 - a. Na czym polega umowa społeczna według Burke'a? Wskaż różnice pomiędzy zaprezentowaną przez niego koncepcją a koncepcjami autorów liberalnych.
 - b. Czy zgadzasz się z przekonaniem Burke'a, że pozbawiona skrupułów łatwość dokonywania w państwie zmian doprowadziłaby do przerwania ciągłości istnienia państwa?
2. W dalszej kolejności uczniowie zapoznają się z treścią sekcji Przeczytaj, zwracając uwagę na pojęcie przesądu, tradycji i pojęć wolności negatywnej i pozytywnej. Bardzo ważna będzie – zwłaszcza w przypadku rozróżnienia na wolność pozytywną i negatywną – podanie odpowiednich przykładów bliskich uczniom.
3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film edukacyjny”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Poszukaj przykładów obowiązujących w Polsce praw, które gwarantują wolność pozytywną, i praw, które gwarantują wolność negatywną.

Materiały pomocnicze:

- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.
- Jakubowski M., Szahaj A., *Filozofia polityki*, Warszawa 2006.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.